

ประวัติศาสตร์สังคมภูมิปัญญาท้องถิ่นอ่างศิลา

Social History and Local Wisdom in Ang-Sila

ภาวดี มหาพันธ์

นันท์ชญา มหาพันธ์**

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์สังคมท้องถิ่นอ่างศิลา 2) ศึกษาผลิตภัณฑ์ที่เป็นอัตลักษณ์ภูมิปัญญาอ่างศิลา และ 3) จัดการความรู้ดังกล่าวให้เป็นระบบ อยู่ในสภาพพร้อมใช้และเข้าถึงได้ง่าย วิธีการวิจัยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์

ผลการวิจัยพบว่าอ่างศิลาเริ่มปรากฏชื่อและมีความสำคัญขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และทวีความสำคัญขึ้นหลังการทำสนธิสัญญาชุดเบาริงกับประเทศอังกฤษและประเทศอื่นๆ ตั้งแต่ปีพ.ศ.2398 เป็นต้นมา อ่างศิลาคือกักไปด้วยเรือสินค้าจากนานาประเทศ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างสะพานหินยื่นออกไปในทะเลจนพ้นเขตศิลาได้น้ำ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่พ่อค้าวาณิช นอกจากนี้เสนาบดีกลาโหมและเจ้าคุณกรมท่ายังสร้าง “อาศรัยสถาน” เพื่อเป็นที่พักตากอากาศและพักผ่อนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ 2 หลัง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสนาบดีกรมท่าได้มาสร้างค่ายหลวงที่อ่างศิลา เพื่อเป็นที่ประทับแรมในเวลาที่เสด็จประพาสหัวเมืองชายทะเลตะวันออก ในปีพ.ศ.2419 โปรดเกล้าฯ ให้ยกฐานะอ่างศิลาขึ้นเป็นหัวเมืองปีพ.ศ.2441 เปลี่ยนฐานะเป็นอำเภอตามข้อบังคับลักษณะปกครองท้องที่ร.ศ.117 และเป็นตำบลในปีพ.ศ.2443 ปีพ.ศ.2495 ได้รับการจัดตั้งเป็นสุขาภิบาลอ่างศิลา พ.ศ.2542 เปลี่ยนฐานะเป็นเทศบาลตำบล และเป็นเทศบาลเมืองอ่างศิลาในปีพ.ศ.2554 ส่วนผลิตภัณฑ์ที่เป็นอัตลักษณ์ภูมิปัญญาที่สำคัญของอ่างศิลาคือ “ผ้าทออ่างศิลา” และ “ครกหินอ่างศิลา”

คำสำคัญ : ประวัติศาสตร์สังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่นอ่างศิลา

* รองศาสตราจารย์ สาขาวิชาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Abstract

This research aims firstly to study historical and social development of Ang-Sila; secondly to examine the unique products showing the local wisdom in Ang-Sila; and thirdly to systematize the knowledge about historical and social development and unique products showing the local wisdom in Ang-Sila. Historical method is used for this research.

The findings show that the area called Ang-Sila was firstly known in the reign of King Rama III and it became more important after Bowring Treaty had been signed in 1955 when the area was crowded with commercial ships from various countries. Later, to facilitate the maritime merchants, King Rama IV had an order to build a stone jetty extending beyond the underwater stone pillars which designated the land. In addition, Chancellor of Defense and Chief of Harbor Department ordered to build two-building resort for either Thai or foreigners. In the reign of King Rama V, Chief of Harbor Department ordered to build a royal camp in Ang-Sila for the king when he had a royal visit to the coastal provinces in the eastern part of the country. In 1876, Ang-Sila was promoted to become a city and then in 1898 its status was changed to be a district according to Rs 117 Regulations for Governing the Districts. In 1900, Ang-Sila became a sub-district and it was established to be Ang-Sila Sanitary District. Again in 1999, it became a sub-district municipality. In 2011, it was again changed and has become Muang Ang-Sila Municipality since then. The unique products showing local wisdom in Ang-Sila are “Ang-Sila woven cloth” and Ang-Sila stone mortar”.

Keywords: Social History / Local Wisdom in Ang-Sil

ความสำคัญของการวิจัย

อ่างศิลาหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “อ่างหิน” ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นต้นมาถึงยุคปรับปรุงประเทศตามแบบตะวันตก เคยเป็นที่จอดพักเรือสินค้านานาชาติที่เข้ามาติดต่อค้าขายกับราชอาณาจักรสยาม ตั้งอยู่ระหว่างบางปลาสร้อยกับเขาสามมุข(สมมุข) ในปีพ.ศ. 2419 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกฐานะให้เป็นเมือง หลังการปฏิรูปการปกครองส่วนภูมิภาค เมืองอ่างศิลาเปลี่ยนฐานะเป็นอำเภอตามพระราชบัญญัติปกครองท้องที่ในปีพ.ศ. 2441 มีหลวงอนุรักษ์สุนทรผดุง (แถบ) เป็นนายอำเภอคนแรก (กระทรวงมหาดไทย.2441: หน้า 129) ปีพ.ศ. 2443 เปลี่ยนฐานะเป็นตำบลอยู่ในอำเภอเมือง ชลบุรี มีหมู่บ้านอยู่ในตำบล 5 หมู่บ้าน (มูลนิธิพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ.2529: หน้า129) ต่อมาในปีพ.ศ. 2495 ได้รับการจัดตั้งเป็น “สุขาภิบาลอ่างศิลา” ปีพ.ศ.2542 สุขาภิบาลอ่างศิลาได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลตำบลอ่างศิลาตามพระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงฐานะของสุขาภิบาล เป็นเทศบาล พ.ศ.2542 วันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2554 เทศบาลตำบลอ่างศิลา ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นเทศบาลเมืองอ่างศิลา (เทศบาลเมืองอ่างศิลา. 2556: หน้า18)

เทศบาลเมืองอ่างศิลาตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอำเภอเมืองชลบุรี มีพื้นที่ 11,611 ไร่ (18.60 ตารางกิโลเมตร) มีอาณาเขตปกครอง 4 ตำบล ประกอบด้วยหมู่บ้าน 20 หมู่บ้าน [ตำบลอ่างศิลา 5 หมู่บ้าน, ตำบลบ้านเป็ก 7 หมู่บ้าน, (หมู่ที่1-7) ตำบลเสม็ด 6 หมู่บ้าน (หมู่ที่ 3-8) ตำบลห้วยกะปิ 2 หมู่บ้าน (หมู่ที่4 และ5)] ทิศเหนือติดต่อกับเทศบาลตำบลเสม็ด ทิศใต้ติดต่อกับเทศบาลเมืองแสนสุข ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลห้วยกะปิ ทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอไทย มีประชากร 30,582 คน ในปีพ.ศ. 2555 ประกอบด้วยครัวเรือน 16,647 ครัวเรือน

โครงสร้างทางเศรษฐกิจ ประกอบด้วย เศรษฐกิจการเกษตรที่เน้นหนักไปทางด้าน การประมงและการเพาะเลี้ยงชายฝั่ง (เลี้ยงหอยนางรมและหอยแมลงภู) การค้าพาณิชย์มีห้างสรรพสินค้า 2 แห่ง ร้านสะดวกซื้อ 11 แห่ง ร้านค้าขนาดเล็ก ขนาดกลาง จำนวนมาก ด้านบริการ มีโรงแรม รีสอร์ท และบังกะโล 11 แห่ง สถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิงประเภท ก. 4 แห่ง ด้านอุตสาหกรรม มีสถานประกอบการการอุตสาหกรรม 18 แห่ง (โรงงานพริกไทย เส้นก๋วยเตี๋ยว น้ำปลา น้ำแข็ง น้ำดื่ม และเครื่องดื่มไม่มีแอลกอฮอล์ ทำตุ๊กตา อย่างละ 1 แห่ง โรงงานประกอบกิจกรรมเกี่ยวกับไม้ โรงพิมพ์ผลิตภัณฑ์พลาสติก อย่างละ 2 แห่ง โรงงานประกอบกิจการเกี่ยวกับโลหะ (โรงเหล็ก) 4 แห่ง ด้านการท่องเที่ยวอ่างศิลามีมรดกทางวัฒนธรรมที่สามารถจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้ 4 กลุ่ม คือ กลุ่มศาสนสถาน ได้แก่ วัดอ่างศิลา วัดเสม็ด วัดโกมุทร์นาราม ศาลเจ้านาจาซาไท้จื้อ ศาลเจ้าแม่กวนอิมพันมือ ศาลเจ้าแม่หินเขา กลุ่มโบราณสถาน ได้แก่ ตึกมหาราช ตึกราชินี สะพานหิน (สะพานปลาอ่างศิลา) ตลาดเก่า กลุ่มมรดกภูมิปัญญา ได้แก่ กลุ่มพื้นฟูการทอผ้าอ่างศิลา-เสม็ด กลุ่มอุตสาหกรรมแกะสลักหิน และกลุ่มอาหารพื้นบ้าน เช่น ห่อหมกทะเล ขนม

เรา เป็นต้น ด้านวัฒนธรรมประเพณี การที่อ่างศิลาดั้งอยู่ริมฝั่งทะเลที่อุดมสมบูรณ์ มีอากาศดี และเป็นจุดพักขนถ่ายสินค้าจากเรือพาณิชย์นานาประเทศ ทำให้อ่างศิลาเป็นที่รู้จักและขึ้นชอของ ผู้คนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศบางกลุ่มที่เข้ามาพักพิง ประกอบอาชีพเป็นการชั่วคราว บางกลุ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ประกอบสัมมาชีพเป็นการถาวร ทั้งที่เป็นคนไทย คนจีน คนลาว และอื่นๆ คนเหล่านี้เข้ามาพร้อมวัฒนธรรมภูมิปัญญาที่หลากหลาย อ่างศิลาจึงอุดมด้วยทรัพยากรธรรมชาติและ ทรัพยากรมนุษย์ มีความมั่งคั่งหลากหลายทางวัฒนธรรมภูมิปัญญา ประเพณี และวิถีปฏิบัติ หลาย ประเพณีเลือกปรับเปลี่ยนไปพร้อมๆ กับการพัฒนา เมื่อเกือบสี่ทศวรรษที่ผ่านมา รัฐบาลและ หน่วยงานปกครองท้องถิ่นต่างหันกลับมาวิจัย ปรับปรนวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เพื่อสนับสนุนส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ประเพณีที่ได้รับการฟื้นฟูได้แก่ ประเพณีกองข้าวบวงสรวง ประเพณี สงกรานต์ แห่งเทียนเข้าพรรษา กินเจ ฯลฯ (กองวิชาการและแผนงานเทศบาลเมืองอ่างศิลา.2556: หน้า 7-21)

เพื่อสนับสนุนสำนึกท้องถิ่นของชาวอ่างศิลาในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู สืบสาน และพัฒนา มรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของบรรพชน ผู้วิจัยจึงเสนอโครงการนี้โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์สังคมของอ่างศิลา
2. ศึกษาผลิตภัณฑ์ที่เป็นอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นอ่างศิลา (ผ้าทออ่างศิลาและครกหินอ่างศิลา)
3. จัดการความรู้ที่ได้ตามวัตถุประสงค์ ข้อ1และข้อ 2 ให้เป็นระบบ อยู่ในสภาพพร้อมใช้ เข้าถึงได้ง่ายเพื่อจะได้นำไปใช้ประโยชน์ทั้งในด้านการศึกษาและการพัฒนา

วิธีการดำเนินการวิจัย

ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Methods) ในการสืบค้นรวบรวมข้อมูล ทั้งข้อมูล ปลายลักษณะและมีใช้ปลายลักษณะ รวมทั้งการศึกษาภาคสนามจนได้องค์ความรู้ตามวัตถุประสงค์ ข้อ1 และ ข้อ2 แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

ผลการวิจัย

1. พัฒนาการทางประวัติศาสตร์สังคมอ่างศิลา

อ่างศิลาหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “อ่างหิน” ยังไม่เป็นที่รู้จักในประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัยและอยุธยา ทั้งๆ ที่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ราชอาณาจักรอยุธยา ทำการค้ากับต่างประเทศอย่างกว้างขวางแล้ว แต่ทำจอตักเรือสินค้าทางทะเลสมัยนั้นอยู่ที่ศรีพโล และบางปลาสร้อย ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของอ่างศิลาขึ้นไป ต่อมาเมื่อทำศรีพโลมีโคลนเลนที่ถูกระแสน้ำพัดพามาจากปากแม่น้ำบางปะกง และปากแม่น้ำเจ้าพระยา มาทับถมจนชายฝั่งทะเลตื้นเขิน ไม่สะดวกที่จะเป็นท่าจอดพักขนถ่ายสินค้าอีกต่อไป ทำเรือจึงขยับลงมาทางใต้ ที่บางปลาสร้อยอยู่ระยะหนึ่ง ต่อมาบางปลาสร้อยก็ประสบปัญหา เช่นเดียวกับศรีพโล ทำจอตักเรือสินค้านานาชาติจึงถอยร่นลงมาที่อ่างศิลาในช่วงปลายสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ประมาณรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ยุคปรับปรุงประเทศตามแบบตะวันตก หลังทำสนธิสัญญาเบาริงกับประเทศอังกฤษ และประเทศอื่นๆ อีก 10 ประเทศ นับแต่ปีพ.ศ. 2398 เป็นต้นมา การค้าขายระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศดำเนินไปอย่างกว้างขวาง เจ้าพระยาทิพากรวงศ์บันทึกถึงความคึกคักของการค้าตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ว่า

“...พระนครก็สมบุรณ์มั่งคั่งด้วยสมบัติ...ลูกค้าวานิชเข้ามาตั้งห้างค้าขาย สิ่งของต่างๆ ที่ไม่เคยเห็นก็มีขึ้น ลูกค้านานาประเทศเข้ามาค้าขาย ชื้อข้าวออกไปปีหนึ่ง 300 ลำบ้าง บางปีถึง 400 ลำ..... ราษฎรก็มั่งคั่ง มีเงินทองขึ้นทุกแห่งทุกตำบล”(เจ้าพระยาทิพากรวงศ์.2504 : หน้า205) ตามท่าเรือกรุงเทพฯ คึกคักมาก ถึงกับต้องออกกฎหมายท้องน้ำควบคุมการเดินเรือในลำน้ำ

ส่วนที่เกี่ยวกับอ่างศิลา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างท่าเทียบเรืออ่างศิลา (สะพานหิน) ให้ยื่นลงไปในทะเลจนพ้นแนวศิลาได้น้ำ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่พ่อค้าวานิช ในการจอดเรือ นอกจากนั้นเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ สมุหกลาโหม และเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ เจ้าคุณกรมท่าได้สร้าง “อาศรัยสถาน” ไว้สำหรับเป็นที่พักตากอากาศและที่พักฟื้นหลังการเจ็บป่วยแก่ชาวไทย และชาวต่างประเทศ 2 หลัง สมุหกลาโหมสร้างหลังใหญ่ (ตีกรมหาราช) เจ้าคุณกรมท่าสร้างหลังเล็ก (ตีกราชินี) ภายหลังเจ้าพระยาสุรวงส์ไวยวัฒน์ สร้างเพิ่มอีกหลังหนึ่งทางทิศใต้ของสะพานหิน (ปัจจุบันยังไม่พบร่องรอยของอาศรัยสถานหลังนี้)

ภาพที่ 1 สะพานปลาอ่างศิลา

ภาพที่ 2 ตึกมหาราช

ภาพที่ 3 ตึกราชินี

ในปีพ.ศ. 2415 เจ้าพระยาภาณุวงศ์ มหาโกษาธิบดี เจ้าคุณกรมท่า (สมัยนั้น) ได้ออกมาสร้างพลับพลารับเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ซึ่งเสด็จกลับจากการเสด็จขึ้นไปรับพระเศวตสุภาพรรณ และนมัสการพระพุทธรูป พระฉายที่จังหวัดสระบุรี) ที่อ่างศิลา พลับพลาที่สร้างในครั้งนั้นสร้างค่อนข้างถาวร เพื่อจะได้ใช้เป็นที่ประทับในโอกาสที่เสด็จประพาสหัวเมืองชายทะเลต่อไปด้วย จึงได้สร้างเป็นค่ายหลวงใหญ่ มีท้องพระโรงและพระที่นั่ง มีเรือนข้างหน้าข้างในใหญ่โต พร้อมทุกพนักงาน ตัวพลับพลาออกแบบได้เป็นที่พอพระทัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างยิ่ง (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.ศ.91.เอกสารรัชกาลที่ 5.ม.1/2)

ในปีพ.ศ. 2419 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จมาประทับแรมที่ค่ายหลวงอ่างศิลา 4 วัน เพื่อทรงเยี่ยมข้าราชการและราษฎรชาวชลบุรี ครั้งนั้นพระองค์ทรงพิจารณาเห็นว่าที่อ่างศิลามีคนอยู่มาก (ทั้งจำนวนคนและชาติพันธุ์) จึงมีโอกาที่จะเกิดคีติความขึ้นได้เสมอ และเมื่อมีคีติความเกิดขึ้นจะต้องไปว่าความถึงชลบุรี ซึ่งไกลกัน 200 เส้นเศษ การเดินทางในสมัยนั้นค่อนข้างลำบากมาก จึงทรงมีรับสั่งว่า “จะยกบ้านอ่างศิลาขึ้นเป็นเมือง เมืองหนึ่งขึ้นเมืองชลบุรี” และจะทรงตั้งปลัดจันที่เป็นผู้ดูแลที่อ่างศิลาขึ้นเป็นเจ้าเมือง (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.เอกสารรัชกาลที่ 5 ก.1.1/2 อ้างถึงใน ภารดี มหาขันธ์. 2544: หน้า 62-63) ในปีพ.ศ. 2437 พระยาชลยุทธโยธินและพระวิภาคภูวดล ต่างเสนอขอสร้างทางรถไฟ กรุงเทพฯ - อ่างศิลา และสร้างท่าเรือขนถ่ายสินค้าเข้าสู่กรุงเทพฯ โดยทางรถไฟ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิธาดา เสนาบดีกระทรวงโยธาธิการในเวลานั้น ต้องพยายามไกลเกลี่ยให้ทั้งสองท่านร่วมมือกันทำเป็นโครงการเดียวกัน ในที่สุดพระยาชลยุทธโยธินเสนอให้ทำเป็นของหลวง หลังจากนั้นไม่ปรากฏว่าได้มีการสร้างทางรถไฟสายกรุงเทพฯ-อ่างศิลา และท่าเรืออ่างศิลาแต่อย่างใด เข้าใจว่าความคิดดังกล่าว ถูกระงับไปด้วยเหตุผลทางด้านความปลอดภัยจากพระดำริของสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงเทววงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศในเวลานั้น ประการหนึ่ง กับข้อจำกัดทางธรรมชาติของอ่างศิลา ที่ไม่สามารถพัฒนาเป็นท่าเรือน้ำลึกที่สามารถรองรับการขยายตัวทางการค้าได้ดีเท่ากับบริเวณที่อยู่ถัดออกไป (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5 ยธ.5.2/1 ร.ศ.113)

หลังการปฏิรูประเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาคในปีพ.ศ.2437 เป็นต้นมา เมืองชลบุรี เมืองพนัสนิคมและเมืองบางละมุง ต้องโอนไปสังกัดกระทรวงมหาดไทย และรวมอยู่ในมณฑลปราจีนบุรี (เดิมเป็นเมืองในสังกัดกรมท่า)

ตามพระราชบัญญัติปกครองท้องที่ ปีพ.ศ. 2440 มีการจัดหน่วยบริหารที่เรียกว่า “เมือง” และเปลี่ยนสถานภาพของความเป็นข้าราชการใหม่ กล่าวคือข้าราชการหัวเมืองทุกคนต้องเข้ารับราชการโดยยึดถือความรู้ความสามารถเป็นเกณฑ์ และอยู่ในบังคับบัญชาของส่วนกลาง รัฐบาลเป็นผู้ให้เงินเดือนแต่งตั้งโยกย้าย เลื่อนขั้นและถอดถอน ข้าราชการต้องปฏิบัติราชการอยู่ภายในขอบเขตของกฎหมาย ข้อบังคับอย่างเคร่งครัด ปฏิบัติงานในสำนักงาน มีเวลาราชการที่จะให้บริการแก่ประชาชน (ยกเลิกระบบกินเมือง) ทำให้หน่วยราชการบริหารระดับเมืองเป็นตัวแทนที่แท้จริง

ในการบริหารราชการแก่รัฐบาล เป็นเครื่องมือในการบริหารราชการส่วนภูมิภาค ระดับรองลงไป (กระทรวงมหาดไทย.2441 : หน้า 36-37) ปีพ.ศ. 2441 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ตราข้อบังคับลักษณะปกครองท้องที่ร.ศ. 117 ตามข้อบังคับฉบับนี้ เมืองอ่างศิลามี สถานภาพเป็นอำเภอ อำเภอหนึ่งในจังหวัดชลบุรี มีหลวงอนุรักษ์สุนทรพดุง (แถบ) เป็นนายอำเภอ

ต้นปีพ.ศ. 2443 สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เสด็จตรวจราชการเมืองชลบุรี เมืองจะเชิงเทรา โดยเริ่มที่อ่างศิลาเป็นที่แรก (3-4 มกราคม 2443) ทรง รายงานผลการตรวจว่า แบบแผนการงานของอำเภออ่างศิลายังคลาดเคลื่อนอยู่มาก เพราะกรม การอำเภอขาดความรู้ ผู้ว่าราชการเมืองไม่เข้มงวดตรวจตรา งานที่ดูดีกว่างานอื่นคือ งานด้าน สรรพากร เพราะมีพนักงานคอยตรวจตราอยู่เสมอ และยังทรงวินิจฉัยเกี่ยวกับอำเภออ่างศิลาว่า อำเภออ่างศิลามีพื้นที่เล็ก ราษฎรมีไม่มาก ผลประโยชน์แผ่นดินเก็บได้ปีละประมาณ 100 ซึ่งเท่านั้น ถ้าพิจารณาตามขนาด อ่างศิลาควรรวมไว้ในอำเภอเมืองชลบุรี ระยะทางไปมาประมาณ 200 เส้น เศษ ไม่ควรแยกออกเป็นอำเภอต่างหาก แต่อ่างศิลามีความพิเศษอยู่ที่ เป็นพื้นที่ที่มีบรรดาศักดิ์ และชาวต่างประเทศไปพักตากอากาศและพักฟื้นหลังการเจ็บป่วย นอกจากนั้นในฤดูลมเหนือ เรือ พาณิชย์จากต่างประเทศจะมาจอดพักขนถ่ายสินค้าที่อ่างศิลาเป็นจำนวนมาก อ่างศิลาจึงมีชาวต่าง ประเทศที่พูดภาษาแตกต่างกันหลายภาษา ถ้าไม่มีเจ้าพนักงานประจำที่อ่างศิลา จะให้เพียงกำนัน ปกครอง คงจะยุ่งยากลำบากมิใช่น้อย แต่ถึงกระนั้นท่านเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยก็มีพระดำริว่า ถ้าจัดให้มีปลัดอำเภอเมืองแยกมาตั้งที่ทำการอยู่ที่อ่างศิลา หรือจะให้มีนายอำเภออ่างศิลาต่างหาก แต่ให้มีผู้ช่วยไม่ต้องมากนักมีแค่เพียงพอแก่ราชการจะได้ไม่เป็นการสิ้นเปลืองพระราชทรัพย์ (กอง จดหมายแห่งชาติ.เอกสารรัชกาลที่ 5.ม.2.14/39 (3 ม.ค.ร.ศ.119 – 10 ม.ค.119)

เมื่อเสด็จตรวจราชการอำเภออ่างศิลาแล้ว ทรงดำเนินไปเยี่ยมหมู่บ้านอ่างศิลา ทรงบันทึก ไว้ว่า “ยังบริบูรณ์อยู่เสมอ ไม่ทรุดโทรมลงกว่าแต่ก่อน” จากนั้นทรงดำเนินต่อไปวัดโน ซึ่งพระครูเจ้า คณะแขวงอ่างศิลา ได้จัดตั้งโรงเรียนขึ้นในวัดโน มีนักเรียน 20 คน และได้เรียกรายการและ ผู้ปกครองเด็กให้เป็นเงินเดือนครู ซึ่งได้เงินเดือนไม่แน่นอนแต่ก็พอดำเนินไปได้ โรงเรียนนี้ผู้อำนวยการ การการศึกษาณฑลปราจีนบุรี ตั้งชื่อให้ว่า “โรงเรียนเสดิมพัฒนพิทยากร” ท่านเสนาบดีกระทรวง มหาดไทย ทรงชมเชยว่า ถึงแม้จะมีเพียงโรงเรียนเดียว แต่ถ้าจัดการดี ๆ ก็น่าจะเพียงพอที่จะให้การ ศึกษาแก่กุลบุตรกุลธิดาชาวอ่างศิลา นอกจากนั้นพระองค์ท่านยังมีพระดำริที่จะให้วางสายโทรเลข เชื่อมอ่างศิลากับสถานีที่เมืองชลบุรีด้วย เพื่อประโยชน์แก่การค้าและราชการ

ตอนบ่ายท่านเสนาบดีได้ทรงม้าไปชมภูมิประเทศผู้คนและอาชีพด้านหลังของบ้านอ่าง ศิลา ไปจนถึงบ้านปึก เป็นที่นาสลับกับไร่ และสวนไปสุดสายตา ที่นาไม่สู้สมบูรณ์นักเพราะพื้นที่ เป็นทรายทำนาไม่ใคร่ได้ผล ที่สวนเป็นสวนหมากและสวนมะพร้าวงามมาก ทำให้คาดเดาว่าทำ สวนหมากสวนมะพร้าวควรงำรวย แต่พอได้สนทนากับเจ้าของสวนจึงได้รู้ว่ามะพร้าวที่ชลบุรีและอ่าง ศิลาขายได้ราคาต่ำมากเพราะต้นงามแต่ไม่ค่อยออกผล ราษฎรชาวอ่างศิลาประกอบอาชีพหลัก 2

แนวคือ หาบลา กับ เพาะปลูก ส่วนผู้หญิงทอผ้าขาย ผ้าที่วางขายที่ตลาดเมืองชลบุรี สมัยนั้นเป็นผ้าทอจากอ่างศิลาเป็นส่วนใหญ่ (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.2.14/19 (3 ม.ค.ร.ศ. 119-10 ม.ค.ร.ศ.119)

ก่อนที่ท่านเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยจะเสด็จกลับจากอ่างศิลาไปบางปลาสร้อย (อำเภอมือเมือง) และพนัสนิคม พระองค์ได้ตราข้อบังคับสำหรับการรักษา “อาศรัยสถาน” อ่างศิลา (ตึกมหาพรหม และตึกราชินี) ไว้ 5 หมวด 11 ข้อ ว่าด้วยการรักษา การรับ “ผู้อาศรัย” การซ่อมแซม การตรวจ และการรายงาน

หลังปี พ.ศ. 2443 สถานภาพของอำเภออ่างศิลาเปลี่ยนไปตามแนวพระดำริของสมเด็จพระบรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย อ่างศิลาจึงมีฐานะเป็นเพียงตำบลหนึ่งในอำเภอมือเมืองจังหวัดชลบุรี ปีพ.ศ. 2449 เจ้าจอมมารดาตรีศรีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จมาประทับพักที่อ่างศิลา และได้บริจาคทรัพย์สร้างบ่อกักเก็บน้ำฝนไว้สำหรับชาวอ่างศิลาได้ใช้เพิ่มขึ้นอีก 1 บ่อ เพื่อเป็นอุทกทานแก่ราษฎร บ่อดังกล่าวได้รับพระราชทานนามจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า “บ่อนพริ้ว” (หอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ เชียงใหม่ Tate Britain.(2555). Kinetic art.

<http://www.tate.org.uk/collections/glossary/definition.jsp?entryId=148>(ออนไลน์)

แหล่งที่มา 13 ก.พ. 2555

เชียงใหม่. กษ.11 เล่ม 2 ลำดับที่ 15)

ในปีพ.ศ. 2494 กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศยกฐานะท้องถิ่นอ่างศิลา และตำบลบ้านปึกทั้งตำบล กับบางส่วนของตำบลเสม็ด และบางส่วนของตำบลห้วยกะปิ ตั้งเป็น “สุขาภิบาลอ่างศิลา” ปีพ.ศ.2542 สุขาภิบาลอ่างศิลาได้เปลี่ยนฐานะเป็นเทศบาลตำบลอ่างศิลา และได้ยกฐานะเป็น “เทศบาลเมืองอ่างศิลา” อำเภอมือเมือง จังหวัดชลบุรี เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2554

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นอ่างศิลา

ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านถือเป็นความรู้ทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่ายิ่ง เพราะเป็นรากฐานของสังคมที่มีการสั่งสมสืบทอด เป็นความรู้ที่อยู่กับตัวคนและติดแผ่นดิน ทั้งยังสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของผู้คนซึ่งเกิดจากการปรับตัวให้สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสังคม เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปกติสุขทั้งทางวัตถุ และจิตใจในช่วงกึ่งศตวรรษที่ผ่านมา กระแสการพัฒนาผลักดันให้ชาวบ้านชนบทต้องปรับตัวเข้าสู่เศรษฐกิจทุนนิยมเสรีอันมีกลไกซับซ้อน จากวิถีการผลิต เพื่อยังชีพมาเป็นผลผลิตเพื่อขายโดยที่อำนาจการต่อรองเป็นของผู้ซื้อและกลไกตลาดที่เกี่ยวข้องกับความต้องการผลผลิตในต่างประเทศ ทำให้ชาวบ้านต้องสูญเสียความเป็นไทยแท้ตัว เป็นหนี้เป็นสินและประสบกับความทุกข์ยากเป็นอันมาก ในภาวะการณ์เช่นนี้ชาวบ้านที่มีความคิดจึงย้อนกลับไปหาวิถีทำมาหากินด้วยการพึ่งพาตนเอง พึ่งพากันเองในหมู่บ้านในช่วงปีพ.ศ. 2544 – 2549 รัฐบาลได้สร้างโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า

“โอท็อป” (OTOP) โดยมีวัตถุประสงค์จะสร้างความเจริญแก่ชุมชนท้องถิ่นให้ดีขึ้น โดยการผลิตหรือจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพมีจุดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

คำว่า “ผลิตภัณฑ์” ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงตัวสินค้าเพียงอย่างเดียว แต่หมายรวมถึงกระบวนการทางความคิด รวมถึงการบริการ การดูแล การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การรักษาภูมิปัญญาไทย การท่องเที่ยว ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี การต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพมีจุดเด่นจุดขาย

โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นแรงกระตุ้นหรือปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนท้องถิ่นแต่ละแห่งตื่นตัวหันกลับไปค้นหาเอกลักษณ์ภูมิปัญญาของบรรพชนของตน ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ รื้อฟื้น ปรับปรุงผลิตภัณฑ์ที่เคยเป็นจุดเด่น เป็นเอกลักษณ์ภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่นให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงและความต้องการทางสังคม เศรษฐกิจ ตลอดจนเทคโนโลยีในปัจจุบัน

สำหรับชุมชนท้องถิ่นอ่างศิลา ผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ภูมิปัญญาที่สำคัญคือ “ผ้าทออ่างศิลา” และ “ครกหินอ่างศิลา”

3. ผ้าทออ่างศิลา : ผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์ภูมิปัญญาอ่างศิลา

ผ้าทออ่างศิลา ผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ภูมิปัญญา ที่สำคัญของอ่างศิลาในอดีต ยังไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าเกิดขึ้นเมื่อใด ใครเป็นเจ้าของภูมิปัญญา มีเพียงข้อสันนิษฐานว่า น่าจะถือกำเนิดขึ้นในราชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อกลุ่มลาวล้านช้างอพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารที่กรุงเทพฯ ราวปีพ.ศ.2371 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่อ่างศิลา (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่4 (2458) อ้างถึงในอภิรักษ์ณี เกษมผลกุล.2556: หน้า 48) เชื่อว่า ลาวกลุ่มนี้มีฝีมือในการทอผ้า ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผ้าทออ่างศิลามีชื่อเสียงเป็นที่ชื่นชอบของชนชั้นขุนนาง ว่าเป็นผ้าเนื้อดีทอละเอียด แน่น สวยงามไม่เป็นขนเพราะการเตรียมด้ายพิถีพิถันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะอ่างศิลา

3.1 พัฒนาการการทอผ้าอ่างศิลา

พัฒนาการของผ้าทออ่างศิลาเริ่มขึ้นเมื่อสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จมาประทับรักษาพระองค์อยู่ ณ พระตำหนักศรีราชา พระองค์ทรงสนพระทัยงานทอผ้าเป็นทุนอยู่แล้ว เมื่อทรงสดับกิตติศัพท์ความโดดเด่นของผ้าทออ่างศิลา จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งหูกทอผ้าขึ้นที่พระตำหนักศรีราชา และนำช่างทอผ้าชาวอ่างศิลามาถวายการสอนจนทรงสามารถทอได้ด้วยพระองค์เอง ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ขอตัวคุณทองพูน ปัญญาชีวะ นุตรีข้าราชการจังหวัดชลบุรี และคุณส้มลิ้ม ช่างทอผ้าชาวอ่างศิลา ซึ่งมีความรอบรู้เรื่องการทอผ้ามาทรงชุบเลี้ยงเพื่อเป็นครูสอนทอผ้าแก่ข้าราชการบริวารของพระองค์ (สมภพ จันทรประภา 2528: หน้า113-114) ผ้าที่ทอระหว่างที่ประทับอยู่ ณ พระตำหนัก

ศรีราชา เป็นผ้าพื้น เมื่อทอแล้วโปรดเกล้าฯ ให้นำออกจำหน่าย ต่อมาเมื่อสมเด็จพระบรมราชเทวี มีพระพลานามัยดีขึ้น จึงเสด็จพระราชดำเนินกลับไปประทับ ณ ตำหนักสวนหงส์ ในพระราชวังดุสิต พระองค์ได้โปรดเกล้าฯ ให้นำทอผ้าจากพระตำหนักศรีราชา กลับไปด้วย โปรดเกล้าฯ ให้ทอผ้า จำหน่ายต่อไป ปรากฏว่าผ้าขายดีมากจึงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งทอเพิ่มขึ้นเป็น 4 ทอ แล้วทรงจัดรูปงาน ขึ้นเป็น “กองทอ”

ต่อมาทรงหาผู้เชี่ยวชาญที่สำเร็จวิชาการทอผ้าจากญี่ปุ่นมาเป็นที่ปรึกษา ทำให้เกิดการ ทอแบบที่กระตุกขึ้นอีกแบบหนึ่ง หลังจากนั้นไม่นานยังทรงสั่งซื้อเครื่องทอขดออกจากญี่ปุ่น มาใช้ งานด้วย ผ้าที่ทอขึ้นในช่วงนี้จึงมีทั้งผ้าพื้น ผ้าฝ้ายขดดอกใหม่ ผ้าไหมดรัสเซีย (ผ้าทอสอดเส้นทอง) (สมภพ จันทรประภา.2528: หน้า114)

ผ้าทออ่างศิลาได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระบรมราชเทวี ส่งเสริมสืบสานและ พัฒนาการอย่างต่อเนื่องทั้งรูปแบบ เทคโนโลยีในการทอ วัสดุ (วัตถุดิบที่นำมาใช้ทอ) จนเป็นผ้าทอที่ ได้รับความนิยมนอย่างกว้างขวางในหมู่ชนชั้นสูง สมัยนั้น กล่าวกันว่า ราชสำนักในรัชสมัยพระบาท สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) นับแต่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยลำดับมา ต่างนิยมซื้อผ้าทอจากพระตำหนักสวนหงส์มาใช้ตัดเย็บเครื่องทรง ภูษานานาชนิด

ด้วยเหตุนี้กระมังที่ผ้าทออ่างศิลา ได้ชื่อว่าเคยเป็นผ้าทรงของพระมหากษัตริย์

“ คงไม่เป็นการเกินความจริง หากจะกล่าวว่าหัตถกรรมผ้าทออ่างศิลา เป็นหนึ่งพระมหา กรุณาธิคุณของสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวีพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า(สมเด็จพระบรม ราชเทวี ณ ศรีราชา)ยิ่งกว่าผู้ใดในการสืบสาน ส่งเสริม และพัฒนาผ้าทออ่างศิลาจนได้รับการยกย่อง ว่าเป็นงานหัตถศิลป์ที่ประณีต งดงาม และได้รับเกียรติให้เป็นผ้าทรงของพระมหากษัตริย์”

3.2 วัตถุดิบและ อุปกรณ์

วัตถุดิบ ที่ใช้ในการทอผ้าได้แก่เส้นใยจากพืชและสัตว์ เช่น ไยกัญชา ไย สับปะรด ไยฝ้าย และไหม เป็นต้น ปัจจุบันมีเส้นใยประดิษฐ์หรือที่เรียกกันทั่วไปว่าใยสังเคราะห์ สำหรับผ้าอ่างศิลาในขั้นต้นใช้ด้าย (ทำจากฝ้าย) เพียงอย่างเดียวต่อมาสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา โปรดเกล้าฯ สั่งซื้อไหมจากญี่ปุ่นมาใช้ เพื่อทอผ้าฝ้ายขดดอกใหม่ และทอผ้าไหม นอกจาก นั้นการทอผ้าไหมดรัสเซีย ซึ่งต้องใช้เส้นโลหะ (ทอง) ทอร่วมด้วย นอกจากวัตถุดิบจำพวกเส้นใยดัง กล่าวแล้ว ยังมีพวกสีย้อม ซึ่งในขั้นต้นก็ใช้สีธรรมชาติจากพืชเป็นส่วนใหญ่ มีจากสัตว์บ้างเล็กน้อย ต่อมาในภายหลังจึงนิยมใช้สีวิทยาศาสตร์หรือสีสังเคราะห์ แทน

อุปกรณ์ หรือเครื่องมือในการทอผ้า ที่สำคัญได้แก่

- 1) กี่หรือทอ เป็นโครงไม้สี่เหลี่ยม สำหรับเอาอุปกรณ์ในการทอ เช่น ฟืม ตะกอไม้ โดงแดง ไม้หน้าทอ ฯลฯ มาประกอบ
- 2) ฟืม หรือฟันหวีเป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการระทบเส้นด้ายพุ่งกับเส้นด้ายยืนให้แน่น
- 3) ตะกอและไม้ตะกอ ทำด้วยเส้นด้ายร้อยกับกรอบไม้ ทำหน้าที่ยกด้ายขึ้นลง เพื่อความสะดวกในการสอดกระสวย ตะกอหนึ่งจะใช้ไม้ตะกอ 4 อัน

- 4) ไม้หลังเต่า ลักษณะแบนยาวปลายเจียนลงคล้ายหลังเต่าทำหน้าที่กำหนดขนาดช่องด้วยตะกอก ให้มีความกว้างยาวเท่ากัน
- 5) กระจาดม้วนหูก มีหน้าที่เก็บเส้นด้ายยืน
- 6) ไม้หัวหูก ทาบติดอยู่ริมกระจาดม้วนหูกทั้ง 2 ด้าน ทำหน้าที่ขัดเส้นด้าย ขึ้นลงคล้ายไม้สูหนัด
- 7) ไม้หน้าหูก ใช้สำหรับดึงกระจาดม้วนหูก
- 8) ไม้ต้นหูก หรือไม้เหยียบตะกอก ทำจากไม้ไผ่ใช้เหยียบสลับทะกอก
- 9) ขโตรงเตง เป็นไม้แท่งสี่เหลี่ยม ด้านบนเจาะรูใส่เชือกแขวนกับราวโตรงเตง ด้านล่างเจาะเป็นรูตะขอยสำหรับใส่กระจาดม้วนหูก
- 10) ขรอก ทำหน้าที่เลื่อนตะกอกขึ้นลง
- 11) ผัง ไม้สำหรับถ่างผ้าที่ทอให้ตึง ปลายทั้งสองข้างมีเข็มสำหรับเสียบริมผ้า
- 12) กะหนด คือไม้แบน 2 อัน ทำหน้าที่ขัดเส้นด้ายนอกตะกอกให้สลับขึ้นลง
- 13) กะสม ใช้ม้วนผ้าที่ทอได้ยาวพอประมาณแล้ว
- 14) เผื่อ เป็นที่ซึ่งเส้นด้ายให้เท่ากับพื้นพิมพ์และให้ได้ขนาดความยาวผ้าที่จะทอ
- 15) มือลิง ใช้คู่กับเผื่อทำหน้าที่ขัดเส้นด้ายยืนให้สลับกัน
- 16) รวงหลอด เป็นกรอบไม้รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านยาวเจาะรูขนาด 0.5 เซนติเมตร จำนวน 25-30 รู ทั้งสองข้าง ห่างกันรูละ 6 เซนติเมตร ไว้ใส่ก้านหลอดด้ายหลอดใหญ่ ต้องใช้คู่กับเผื่อโดยแขวนไว้เหนือศีรษะ เหนือเผื่อ
- 17) หลอดด้าย มี 2 ขนาด หลอดใหญ่ยาว 20 เซนติเมตร สำหรับใส่เส้นด้ายยืน ใสในรวงหลอด หลอดเล็กยาว 7.5 เซนติเมตร สำหรับใส่เส้นด้ายขัด ใสในกระสวย
- 18) กระจิง มี 2 แบบ คือ แบบถาวร และพับได้ กงล้อมีทั้ง 4 แฉก และ 6 แฉก ทำหน้าที่คู่กับไโน ในการกรอด้วยจากใจใส่แกนหลอด
- 19) ไโน รูปรางคล้ายกระจิง แต่มีฐานยาวกว่า พับไม่ได้ มีแกนล้อมหุ้มหลอดด้าย เพื่อกรอด้วยจากกระจิง
- 20) กระสวย เครื่องบรรจุหลอดด้าย ทำหน้าที่นำเส้นด้ายไปขัดกับเส้นด้ายยืน
- 21) จันดง เป็นกานเปลือกกะพร้าวทุย ตัดแบ่งเป็น 3 ส่วน ใช้หวีหรือสางเส้นด้าย ที่นวดกับน้ำข้าวสุกมาแล้วทำให้ไม่มีขน และเส้นด้ายไม่ติดกัน
- 22) แปรงหวีด้าย ทำจากเปลือกกานตาล และไม้ไผ่ทำหน้าที่สางเส้นด้ายให้เรียงเส้น ขณะที่ทอ
- 23) ลูกคราด ทำหน้าที่เรียงเส้นด้ายระหว่างช่องกระจินทั้ง 2 อัน ใช้เวลาม้วนและทอ
- 24) ไม้กระบอง ทำจากไม้เนื้อแข็ง ทำหน้าที่สอดดึงเส้นด้ายยืนเวลาม้วน

(ศรีศักดิ์ แซ่เฮง,เกษม อินทโชติ และห้วงน เสริมศรี. สัมภาษณ์. วันที่ 14, 23 มกราคม และ 2 กุมภาพันธ์ 2557)

3.3 กระบวนการทอผ้าอ่างศิลา

ขั้นที่ 1 ซีด้ายจากร้านค้ามาเป็นลูกๆ (ลูกละ 200 ปอย ปอยละ 10 ใจ)

ขั้นที่ 2 เตรียมด้ายที่ซื้อมา ถ้าเป็นด้ายที่ยังมิได้ย้อมสีนำมาย้อมสีตามต้องการก่อน แล้วจึงนำไปขยำนน้ำข้าวสุกตากแห้งที่นำมาต้มใหม่ ขยำนด้ายเปียกชุ่ม และนุ้มเสมอกันจนรู้สึกวณ้ำข้าวที่ใช้มีความเหนียวขึ้น แล้วบีบน้ำให้หมาด ผึ่งแดดให้แห้ง เมื่อด้ายแห้งแล้วก็นำมาแช่น้ำให้นิ่มบีบให้แห้งหมาด แล้วนำไปสางโดยใช้จันดอง แปรงเส้นด้ายจนเส้นด้ายแห้งหมาดหมดขน และเส้นด้ายเรียงเส้นไม่ติดกัน

ขั้นที่ 3 นำเส้นด้ายที่แปรงแล้วมากรอใส่หลอดด้ายจนได้จำนวนตามต้องการ

ขั้นที่ 4 การคัน การม้วน และการสีบ นำด้ายหลอดใหญ่ที่กรอไว้มาคำนวณให้ได้ขนาดความกว้างยาวของผ้าที่จะทอ โดยใช้ฝือ มือลิง รวงหลอด ด้ายหลอดใหญ่ และฟืม การม้วนคือการนำด้ายที่คันแล้วมาใส่กระดานหูก การสีบคือ การนำด้ายที่ม้วนใส่กระดานหูกแล้ว มาสีบใส่ตะกอก และฟืม เพื่อนำไปทอ

ขั้นที่ 5 การทอผ้า ก่อนเริ่มทอผ้าให้นำอุปกรณ์ทั้งหมดมาประกอบกับที่หรือเครื่องทอ กระบวนการทอเริ่มด้วยการนำเส้นด้ายขวางมาทอผ่านเส้นด้ายยืน เครื่องมือ(อุปกรณ์) ที่ใช้ในขั้นตอนนี้คือ กระสวย ด้ายหลอดเล็ก ผัง ฟืม ตีนหูก เมื่อทอผ้าได้ความยาวจนกระทบฟืมสุดมือแล้ว ให้คลายไม้หน้าหูกออก ม้วนกะสมเพื่อเก็บผ้าที่ทอแล้ว เมื่อได้ยาวตามต้องการแล้ว ต้องทอผ้าต่อชายผืนใหม่ต่ออีก 25 เซนติเมตร จึงจะถอนกะสมออก เพื่อตัดผ้าที่ทอเสร็จแล้วออก (ห้วงน เสริมศรี. สัมภาษณ์. 2 กุมภาพันธ์ 2557)

3.4 ลายผ้าทออ่างศิลา

ช่างทอผ้าอ่างศิลานิยมทอผ้าพื้น 2 ตะกอก ส่วนผ้าลาย สภาวัฒนธรรมตำบลบ้านปึก สีบคันและรวบรวมมาได้ในปัจจุบัน ได้แก่ลายทางลง ลายทางรอบ ลายตาหมากรุก ลายตาสมุก ลายตาตะแกรง ลายนกกระทา ลายหางกระรอก ลายไล่ปลาไหล ลายตาสก็อต

ส่วนผ้ายกดอก 4 ตะกอก นิยมทอลายดอกพิกุลเต็มดอกและลายดอกพิกุลครึ่งซีก ลายราชวัตร ลายข้าวหลามตัด และผ้าเชิง

ผ้าทออ่างศิลา ผลิตภัณฑ์ที่เป็นอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในอดีต ได้ค่อยๆ เลือนหายไปหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนเกือบจะไม่เหลือร่องรอยเลยในช่วงทศวรรษที่ 2510 ภูมิปัญญานี้ได้รับการรื้อฟื้นอีกครั้งในช่วง โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ แต่ยังไม่เป็นรูปร่างชัดเจนนักจนกระทั่ง ปีพ.ศ.2556 ที่มีการจัดนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติ ฉลองวาระ 150 ปี พระราชสมภพสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ณ โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา จังหวัดชลบุรี ในครั้งนั้นคณะกรรมการจัดงานได้จัดทำหนังสือ “บรมราชเทวี

ชลบุรีสถิต พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า กับเมืองชลบุรี” เผยแพร่พระประวัติพระราชกรณียกิจในด้านต่างๆ รวมทั้งด้านที่เกี่ยวกับผ้าทออ่างศิลาและรวบรวมช่างทอผ้าที่ยังสามารถทอผ้าได้จัดตั้งกลุ่มผู้ทอผ้าอ่างศิลา – บ้านปึก ถวายทอดภูมิปัญญานี้แก่ผู้สนใจอย่างเป็นรูปธรรมขึ้น ด้วยกำลังใจที่ได้จากพระดำรัสของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีที่ว่า “ทำให้สำเร็จนะ” ทำให้มีการตั้งหูกทอผ้าขึ้นที่บ้านกำนันเกษม อินทโชติ บ้านคุณยายหง่วน เสริมศรี และร้านของคุณ ศรีศักดิ์ แซ่เฮง

4 ครกหินอ่างศิลา : เอกลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

เอกลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีชื่อเสียงไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าผ้าทออ่างศิลาคือ “ครกหินอ่างศิลา” เชื่อกันว่าภูมิปัญญาด้านการแกะสลักหินเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของคนจีน เมื่อชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานประกอบอาชีพที่ชลบุรี (บางปลาสร้อย) อ่างศิลา เขาสามมูข และแหลมแท่น คงจะสังเกตเห็นหินแกรนิตดาวคาซออยู่ทั่วอาณาบริเวณชายฝั่งทะเลแหลมแท่นและอ่างศิลา

4.1 กำเนิดและพัฒนาการของครกหินอ่างศิลา

การแกะสลักหิน เริ่มขึ้นที่แหลมแท่นก่อน โดยชาวจีนที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่แหลมแท่นบางคน เป็นผู้ที่มีความรู้ความชำนาญด้านการแกะสลักหินมาก่อน เมื่อเห็นมีหินที่สามารถสกัด (ผ่า) มาทำเป็นอุปกรณ์ในการเตรียมอาหารได้จึงไปสกัดขึ้นมาทำเป็นโม (สำหรับโม่แป้ง) ทำกระถางรูป และป้ายหลุมศพ ในระยะแรก (ราวปีพ.ศ.2450) ทำกันภายในครอบครัวไม่กี่ครอบครัว เพื่อใช้เองและแลกเปลี่ยนกันภายในชุมชน และทำโมหินเป็นหลัก กระถางรูปและป้ายหลุมศพมีเพียงเล็กน้อย ต่อมาชาวจีนสังเกตเห็นว่าคนไทยใช้ครกเป็นอุปกรณ์สำคัญในการประกอบอาหาร และครกของคนไทยเป็นครกดินเผา สากไม้ ครกดินเผาเพราะบางแตกหักชำรุดง่ายและต้องใช้แรงและเวลามากในการโขลกให้ละเอียด คนจีนจึงทดลองนำหินแกรนิตมาทำครกและสากขึ้นใช้แลกเปลี่ยน แบ่งปันส่วนที่เกินก็ส่งไปขายที่กรุงเทพฯ (ตลาดน้อยหรือตลาดเกี่ย)

ต่อมาเมื่อมีการสร้างถนนสุขุมวิทเชื่อมกรุงเทพฯ กับภาคตะวันออก และมีการสร้างบ้านรับรองสำนักนายกรัฐมนตรีบนเขาสามมูข (สมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี พ.ศ.2496) สร้างสถานตากอากาศบางแสนพ.ศ. 2498 และตั้งสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาขึ้นที่ตำบลแสนสุข ทำให้การคมนาคมสะดวกชุมชนขยายตัว นักท่องเที่ยวนิยมเดินทางมาท่องเที่ยวพักผ่อนตากอากาศชายทะเลกันเป็นจำนวนมาก ชายทะเลบางแสนแหลมแท่น และอ่างศิลา คึกคักไปด้วยนักท่องเที่ยวจากที่ต่างๆ ทั่วประเทศ สินค้าพื้นบ้านจำพวกผลิตภัณฑ์จากทะเลทั้งสดและแห้ง ผ้าทออ่างศิลา และครกหินอ่างศิลา เป็นสินค้าที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นโดยลำดับ โดยเฉพาะครกหิน มีผู้นิยมซื้อกลับไปใช้ ไปเป็นของฝาก ความต้องการครกหินที่เพิ่มขึ้น ทำให้การผลิตขยายตัวจากครอบครัว สู่น้องเครือญาติ เพื่อน และคนในหมู่บ้าน เริ่มมีการรวมตัวกันแกะสลักครกหินเพื่อจำหน่ายอย่างกว้างขวาง (บรรจง บุญกั้งวาน. สัมภาษณ์ 2 ตุลาคม 2548 อ้างถึงใน ร.ต.อ. สมชาย ใด้วารว.2549 : หน้า 39)

ต่อมาปีพ.ศ.2503 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีได้มาสร้างบ้านพักรับรองของรัฐบาลขึ้นอีกแห่งหนึ่งที่แหลมแท่น มีการเวนคืนที่ดินจากชาวบ้าน และห้ามขุดตัดหินจากชายฝั่งทะเลแหลมแท่นมาแปรรูป เพราะจะทำให้ภูมิทัศน์ชายทะเลแหลมแท่นเสียไป กรมศิลปากรก็ออกประกาศห้ามตัดหินบริเวณดังกล่าวด้วย ผู้ประกอบอาชีพแกะสลักหินที่แหลมแท่นจึงต้องขยับขยายไปทำที่อ่างศิลา และพบว่าหินแกรนิตที่อ่างศิลามีคุณภาพ (คุณสมบัติ) ดีกว่าที่แหลมแท่นเสียอีก บ่อหินสำคัญของอ่างศิลาอยู่บริเวณใกล้วัดอ่างศิลา

ชุมชนอ่างศิลาจึงกลายเป็นแหล่งผลิตและจำหน่ายครกหินที่มีชื่อเสียงมาตราบเท่าทุกวันนี้ ครกหินอ่างศิลา กลายเป็นสินค้าสัญลักษณ์ของอ่างศิลาแทน “ผ้าทออ่างศิลา” นับแต่พุทธศตวรรษที่ 2510 เป็นต้นมา

4.2 ขั้นตอนการผลิตครกหินอ่างศิลา

ขั้นตอนหลักของการแกะสลักครกหิน มี 5 ขั้นตอนดังนี้คือ

ขั้นที่ 1 การผ่าหิน (การสกัดหิน) ช่างแกะสลักหินจะไปสกัดหินจากแหล่งโดยใช้เหล็กสกัดที่เรียกว่า “จั่ว” และค้อนเหล็กผ่าสกัดหินให้ได้ขนาดตามต้องการ

ขั้นที่ 2 การขึ้นหุ่น ช่างจะนำหินผ่าสกัดมาแล้ว มาสกัดตกแต่งให้เป็นรูปทรงกรวย อย่างคร่าวๆ ตามขนาดที่ต้องการ โดยมีลักษณะเป็นหุ่นครก ก่อนที่จะนำไปตกแต่ง

ขั้นที่ 3 การแพะหน้า หลังจากได้หุ่นครกแล้ว ใช้จั่ว สกัดหน้าหุ่นครกให้เรียบ แล้วใช้ไม้เกี (ทำด้วยไม้ไผ่เหลาปลายให้แบน เสียมเป็นซี่ๆ) จุ่มน้ำหมักจันทน์บดรวบกลมบนหน้าหุ่นสองวงซ้อนกัน ให้มีระยะห่างกันประมาณ 1 นิ้ว เพื่อเป็นแบบร่างในการขุดครก

ขั้นที่ 4 การขุดและตกแต่งครก ช่างจะใช้เหล็กสกัดหน้าหินตามเส้นที่วาดไว้ให้เป็นร่องลึก และสกัดเอาเนื้อหินส่วนในที่ต้องการให้เป็นหลุมออก เมื่อได้ความลึกตามต้องการแล้ว จึงมาสกัดผิวด้านนอกของครกให้เรียบ เมื่อได้รูปครกตามต้องการแล้ว ช่างจะขัดแต่งให้เรียบอีกครั้ง รูปแบบของครกหินรุ่นแรกทำเลียนแบบครกดินเผาของไทย (ทรงสูง) ผสมผสานกับรูปแบบของกระถางรูปจีน (ทรงป้อมเตี้ย) ต่อมาครกหินอ่างศิลาได้มีการพัฒนาให้เป็นครกที่มีเอว และมีหูจับสองข้าง

ขั้นที่ 5 การทำสาก ใช้หินที่ได้จากแหล่งเดียวกันมาทำเป็นสาก โดยใช้จั่ว สกัดผิวด้านนอกออกให้เป็นรูปสาก ซึ่งมีความยาวประมาณ 8-10 นิ้ว ปลายด้านด้ามจับเล็กกว่าปลายอีกด้านหนึ่ง (ด้านที่ใส่ตำ) เมื่อสกัดได้รูปทรงและขนาดที่ต้องการแล้ว จึงขัดผิวให้เรียบ

ปัจจุบันการแกะสลักครกหินอ่างศิลา มีการนำเครื่องมือสมัยใหม่มาใช้ เพื่อช่วยหุ่นแรง และประหยัดเวลา รวมทั้งช่วยเพิ่มจำนวนการผลิตได้อีกด้วย เครื่องมือดังกล่าวได้แก่ ลูกหนู สว่านไฟฟ้า เครื่องเจียรไฟฟ้า เป็นต้น

4.3 อัตลักษณ์ครกหินอ่างศิลา

อัตลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะของครกหินอ่างศิลา เกิดจากปัจจัยที่สำคัญ 2 ประการด้วยกันคือ 1) คุณสมบัติของหินที่นำมาผลิต 2) รูปทรงที่สวยงามและความสะดวกในการใช้งานกล่าวคือ หินแกรนิตอ่างศิลามีเนื้อเหนียว แน่น แข็งแกร่ง สีเหลืองมันปู สีขาว หรือสีเหลืองส้ม มีเกล็ดแวววาวคล้ายเกล็ดเพชร แร่ธาตุบางชนิดในเนื้อหินมีส่วนช่วยชูรสอาหารด้วย ด้านรูปทรงมีการปรับเปลี่ยนเพื่อความสวยงามและความสะดวกในการใช้จนได้รูปทรงที่ลงตัวสมบูรณ์ คือ มีเอวและมีปุมหรือหูจับทั้งสองข้างของขอบปาก นอกจากรูปทรงที่เป็นเอกลักษณ์แล้ว ช่างแกะสลักหินและเจ้าของธุรกิจด้านการแกะสลักหินอ่างศิลา ยังได้พัฒนารูปแบบของครกหินให้เน้นด้านการตลาดมากกว่าประโยชน์ใช้สอยอีกส่วนหนึ่งด้วย จึงเกิดครกรูปทรงต่างๆ เช่นทรงคล้ายฟักทอง แบบพู่กล้วย ทรงสี่เหลี่ยมฐานสอบ และทรงคล้ายไม้ เป็นต้น ฯลฯ

4.4 กระบวนการสร้างครกหินอ่างศิลาให้เป็นสัญลักษณ์ของท้องถิ่น

การที่ครกหินอ่างศิลามีอัตลักษณ์ทั้งในด้านคุณภาพการใช้งานและรูปทรง เป็นที่รับรู้กันทั่วไป ยังผลให้ตำบลอ่างศิลาในฐานะแหล่งผลิตและจำหน่ายครกที่สำคัญของประเทศไทยพยายามใช้ภาพของ “ครกหินอ่างศิลา” มาสร้างเป็นสัญลักษณ์สื่อความหมายในท้องถิ่นทั้งในส่วนของภาครัฐและเอกชน กล่าวคือ

1) ใช้ครกหินสร้างหมุดหมายสำคัญของตำบลอ่างศิลา ด้วยการตั้งครกหินขนาดใหญ่ไว้ด้านหน้าของแท่นประดิษฐานพระสิวลีมหาลาก กลางถนน 3134 บนเนินเขาที่มีทางแยกเข้าสู่ตลาดอ่างศิลา

2) ครกหินกับการเป็นที่สุดในโลก ร้านรุ่งเรืองศิลาทิพย์ สร้างครกหินขนาดใหญ่ที่สุดในโลกไว้หน้าร้าน ส่วนนายธานี ยิ้มเรือน ช่างแกะสลักหิน แกะสลักครกหินที่เล็กที่สุดในโลกและได้รับการบันทึกลงวารสาร Guinness Book Record ปราบฏการณีนีช่วยเน้นย้ำความเชี่ยวชาญในการผลิตครกหินในระดับสากล

3) คำขวัญของเทศบาลเมืองอ่างศิลาที่ว่า “สักการะองค์หน้าจางามล้ำค่าพระตำหนัก ชนรู้จักแหล่งครกหิน เชิญเที่ยวถินบุญกองข้าว ตลาดแก่นับร้อยปี” แสดงให้เห็นว่าท้องถิ่นเน้นความสำคัญของครกหินเป็นอย่างยิ่ง

4) ถนนสาย “ครกหิน” ทางหลวงหมายเลข 3134 ซึ่งแยกจากถนนสุขุมวิทไปตลาดอ่างศิลา เป็นเส้นทางหลักที่นักท่องเที่ยวและผู้สัญจรไปมาใช้เดินทางมายังย่านการค้า ตลาดอ่างศิลาและสะพานปลาอ่างศิลา ไปจนถึงเขาสามมุข แหลมแท่นและหาดบางแสน เทศบาลเมืองอ่างศิลาได้ติดตั้งรูปสัญลักษณ์ครกอ่างศิลาบนเสาไฟฟ้าข้างถนนตลอดสายจากแยกสุขุมวิท ไปจนถึงตลาดอ่างศิลา เพื่อสื่อความหมายแก่ผู้ใช้เส้นทางนี้ว่ากำลังเข้าสู่แดนแห่งครกหิน

4.5 ครกหินอ่างศิลากับการเป็นสุดยอดผลิตภัณฑ์ประจำตำบล

ครกหินอ่างศิลาถูกเลือกเป็นสินค้าประจำตำบล และนำเข้าประกวด เพื่อรับรางวัลส่งเสริม

เศรษฐกิจท้องถิ่นตามโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) และได้รับรางวัลอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ปีพ.ศ.2546,2549,2552 และ 2553 (ข้อมูลผลิตภัณฑ์โอท็อปจังหวัดชลบุรีอ้างอิงใน <http://angsilacity gg.th/public>)

4.6 พัฒนาการแกะสลักหินอ่างศิลา : จากครกหินอ่างศิลาสู่หินประดับ

และรูปเคารพ

ในช่วงเวลาที่ตลาดครกหินอ่างศิลาในต่างประเทศลดความต้องการลง เพราะมีครกหินจากประเทศจีนซึ่งมีราคาถูกกว่าเข้าไปแข่งขันทำให้ยอดขายออกลด ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมแกะสลักหินอ่างศิลาจึงต้องปรับเปลี่ยนการตลาดจากการผลิตหรือขายครกหินอย่างเดียว มาเป็นผลิตและขายผลิตภัณฑ์ทำจากหินในรูปแบบอื่นๆ ด้วย เช่นแกะสลักหินประดับสวนประดับอาคาร (ส่วนใหญ่เป็นรูปสัตว์มงคลตามคติความเชื่อของคนไทย เชื้อสายจีน เช่น สิงโตจีน ปี่เขี้ยว เต่ามังกร รวมทั้งช้างของไทยด้วย นอกจากหินประดับแล้วยังนิยมแกะสลักรูปเคารพตามความเชื่อของศาสนา พุทธ พราหมณ์ (ฮินดู) ได้แก่ พระพุทธรูป พระโพธิสัตว์กวนอิม เทวรูป เป็นต้น

ความเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย และสังคมโลก ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ทำให้ความต้องการครกหิน มิได้หยุดอยู่เพียงแค่อุปกรณ์ในการประกอบอาหาร การผลิตครกหินอ่างศิลาจึงมีการปรับตัวทั้งด้านรูปลักษณะสีล้น หน้าที่ใช้งาน และวัสดุที่ใช้ในการผลิตเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากแต่ทั้งหมดที่กล่าวมาก็ยังผลิตขึ้นภายใต้ชื่อของ “ครกหินอ่างศิลา” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่ประทับอยู่บนผลิตภัณฑ์และสื่อความหมายถึงครกคุณภาพที่เป็นที่ยอมรับทั้งในประเทศและในระดับสากล

กล่าวโดยสรุป อ่างศิลาเริ่มปรากฏชื่อ และมีความสำคัญขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และทวีความสำคัญขึ้นหลังการทำสนธิสัญญาเบาริงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพราะเป็นที่จอดพักเรือสินค้าจากนานาประเทศที่เข้ามาค้าขายกับราชอาณาจักรสยาม ในปีพ.ศ.2419 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยกฐานะอ่างศิลาให้เป็นเมือง เพราะนอกจากจะมีความสำคัญต่อการค้าระหว่างประเทศแล้ว ยังเป็นที่ที่มีอากาศดี เจ้านาย และคนชั้นสูงนิยมมาพักตากอากาศและพักผ่อนหลังการเจ็บป่วย ในปีพ.ศ.2441 หลังการปฏิรูปการปกครองส่วนภูมิภาค อ่างศิลาเปลี่ยนฐานะเป็นอำเภอ เช่นเดียวกับเมืองพนังนิคม และเมืองบางละมุง ปีพ.ศ.2443 เปลี่ยนฐานะเป็นตำบล จนกระทั่งปีพ.ศ.2494 ได้ยกฐานะเป็น “สุขาภิบาลอ่างศิลา” โดยรวมพื้นที่ตำบลบ้านปึกทั้งตำบล และพื้นที่บางส่วนของตำบลเสม็ดและตำบลห้วยกะปิ ปีพ.ศ.2542 สุขาภิบาลอ่างศิลาได้เปลี่ยนฐานะเป็นเทศบาลตำบลอ่างศิลาและได้ยกฐานะเป็นเทศบาลเมืองอ่างศิลาในวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2554

ผลิตภัณฑ์ที่เป็นอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นอ่างศิลา คือ ผ้าทออ่างศิลา และครกหิน

อ่างศิลา ผ้าทออ่างศิลาเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงโดดเด่น เป็นที่นิยมของชนชั้นสูงมาตั้งแต่ยุคปรับปรุงประเทศตามแบบตะวันตกเป็นต้นมา เพราะผ้าทออ่างศิลาเป็นผ้าที่มีคุณภาพดี มีกรรมวิธีในการผลิตที่ประณีต ทั้งยังได้รับพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงช่วยสืบสาน เผยแพร่และพัฒนาต่อ ทั้งด้านรูปแบบเทคโนโลยี และวัสดุ ทำให้ผ้าทออ่างศิลามีทั้งผ้าพื้น ผ้าลายดอกไหม และผ้าไหมดรัสเซีย จึงเป็นที่นิยมในหมูชนชั้นสูง และเป็นผ้าทรงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผ้าทออ่างศิลาเริ่มประสบปัญหาขาดแคลนวัสดุที่ใช้ในการทอตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ผลิตภัณฑ์ผ้าทออ่างศิลาจึงค่อย ๆ เลือนหายไปจนไม่เหลือร่องรอยเลยในทศวรรษที่ 2510 ภูมิปัญญานี้ได้รับการรื้อฟื้นอีกครั้งในช่วงที่เกิดโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์(พ.ศ.2544-2549) และได้รับการกระตุ้นจากราชดำรัสของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ต่อกลุ่มผู้รื้อฟื้นภูมิปัญญาผ้าทออ่างศิลา ในงานนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติฉลองวาระ 150 ปี พระราชสมภพสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ณ โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา ที่ว่า “ทำให้สำเร็จนะ”

ส่วนครกหินอ่างศิลา เป็นผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นอ่างศิลา หลังผ้าทออ่างศิลาหลายทศวรรษ แต่มีความโดดเด่น และมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย และสังคมโลก ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ทำให้ความต้องการครกหินมีได้หยุดอยู่เพียงอุปกรณในการปรุงอาหาร การผลิตครกหินอ่างศิลาจึงมีการปรับตัวทั้งด้านรูปลักษณะ สีส้น หน้าที่ การใช้งาน และวัสดุที่ใช้ในการผลิต เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก แต่ทั้งหมดที่กล่าวมาก็ยังถูกผลิตขึ้นภายใต้ชื่อของ “ครกหินอ่างศิลา” ที่สื่อความหมายของชุมชนอ่างศิลาให้โลกรับรู้ว่ามีผู้เชี่ยวชาญด้านการผลิตครกหินมากที่สุดในโลก และครกหินอ่างศิลาเป็นของดีมีคุณภาพ เป็นที่ยอมรับทั้งในประเทศและต่างประเทศ

บรรณานุกรม

เอกสารชั้นต้นประเภทตัวเขียน

กรมสารบรรณคณะรัฐมนตรีฝ่ายบริหาร. ที่816/2497 เรื่อง การก่อสร้างสะพานยื่นจากฝั่งที่แหลมแท่น จังหวัดชลบุรี 2497

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.1/2 เรื่อง ระยะเวลาเสด็จประพาสจันทบุรี ร.ศ. 95

..... เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.2.14/39 เรื่อง กรมหมื่นดำรงฯ ตรวจราชการเมืองชลบุรี ฉะเชิงเทรา (3ม.ค. ร.ศ. 119- 10 ม.ค.ร.ศ. 119)

- _____. เอกสารราชการที่ 5 ยธ.5.2/1 เรื่อง พระยาชลยุทธโยธินและพระวิภาคภูวดล ขออนุญาต
สร้างทางรถไฟกรุงเทพฯ ถึงอ่างศิลา ร.ศ. 113
- _____. เอกสารราชการที่ 5 ยธ. 5.2/8 พระยาชลยุทธขออนุญาตสร้างทางรถไฟแต่กรุงเทพฯ
ถึงแหลมแท่นและขอทำท่าเทียบเรือด้วย (11 ก.ย.ร.ศ. 115-16 ก.ย.ร.ศ. 115)
หอดจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ เชียงใหม่ กษ.11 การจำหน่ายน้ำจืด เล่ม 2 ลำดับที่ 15
เจ้าจอมมารดาตาราศีมีสร้างปอน้ำที่อ่างศิลา (15 -18มิ.ย.ร.ศ.125) 9 แผ่น

เอกสารชั้นต้นประเภทตีพิมพ์

- กระทรวงมหาดไทย. (2441) ทำเนียบหัวเมือง ร.ศ. 117 กรุงเทพฯ : กระทรวงมหาดไทย
- ทิพากรวงศ์,เจ้าพระยา. (2504) .พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3. 2 เล่มชุด. กรุงเทพฯ
: โรงพิมพ์คุรุสภา
- _____. (2504) พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 เล่ม 1. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์คุรุสภา มูลนิธิพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ. (2529). สมเด็จพระบรมราชานุภาพ
กับงานกระทรวงมหาดไทย . กรุงเทพฯ : มูลนิธิพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ.
- ราชกิจจานุเบกษา.เล่ม 11 หน้า 306 - 308 .ธันวาคม ร.ศ. 113 “ ประกาศจัดป็นหน้าที่
กระทรวงกลาโหม กระทรวงมหาดไทย ”

เอกสารชั้นรอง

- กรมทรัพย์สินทางปัญญา. 2556 ประกาศทรัพย์สินทางปัญญา เรื่อง การขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทาง
ภูมิศาสตร์ครกหินอ่างศิลา ทะเบียนเลขที่ สช.56100057 (30 ก.ย.56)
- คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.2556 บรมราชเทวีชลบุรีสถิต สมเด็จพระพันวัสสา
อัยยิกาเจ้า กับเมืองชลบุรี. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล
- จักรกริณี บัวแก้ว.2547. การศึกษาสำรวจสภาพปัจจุบันและปัญหาผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมือง
อ่างศิลา-บ้านปึก จังหวัดชลบุรี: ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ตรี อมาตยกุล. (2502). นำเที่ยวจังหวัดชลบุรี. มปท.พิมพ์เป็นอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ
นายแพทย์ ขุนบรจจเวชกิจ (บรจจ มุตตามระ)
- เทศบาลเมืองอ่างศิลา (2556) แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ.2556-2558) ของเทศบาลเมืองอ่างศิลา.
ชลบุรี: กองวิชาการและแผนงาน เทศบาลเมืองอ่างศิลา
- ธรรต ศิริรัตนบัลล์. (2557) กระบวนการสร้างครกหินอ่างศิลาให้เป็นสัญลักษณ์ของท้องถิ่น. ชลบุรี:
สาขาวิชาไทยศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา
- ภาวดี มหาพันธ์. (2555).การตั้งถิ่นฐานและพัฒนาการของภาคตะวันออกยุคปรับปรุงประเทศตาม
แบบสมัยใหม่ ชลบุรี: สาขาวิชาไทยศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา

- _____. (2552). พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชลบุรี. ชลบุรี: สาขาวิชาไทยศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา
- _____. บรรณาธิการ. (2544). วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัด ชลบุรี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา
- สมชาย ด้วงถาวร. (2549). พัฒนาการของการผลิตครกหินอ่างศิลา : วิเคราะห์เชิงเศรษฐศาสตร์ การเมือง. ภาคนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยบูรพา
- สมภพ จันทระประภา. (2528). สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วภาคนิพนธ์
- สุชาติ เกาทอง. (2547). รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาและพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์การ แกะสลักหินของท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงตอนล่าง. คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

บุคคลานุกรม

- เกษม อินทโชติ,กำนัน.(2557, 23 มกราคม) บ้านเลขที่ 20/3 หมู่ 2 ตำบลบ้านปึก อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี
- ขจร รุ่งเรืองศิลาทิพย์.(2557, 2 มีนาคม) เจ้าของและผู้จัดการร้านรุ่งเรืองศิลาทิพย์ ตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี
- ธีระพงษ์ เจริญสุข.(2557, 19 มีนาคม) พนักงานขาย ร้านรุ่งเรืองศิลาทิพย์ ตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี
- ไผ่ จันทร์สว่าง.(2557, 19 มีนาคม) ช่างแกะสลักหิน ร้านรุ่งเรืองศิลาทิพย์ ตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี
- บุญระวี อะปะมะโน.(2557, 19 มีนาคม) ช่างแกะสลักหิน ร้านรุ่งเรืองศิลาทิพย์ ตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี
- บุญราช อะปะมะโน.(2557, 19 มีนาคม) ช่างแกะสลักหิน ร้านรุ่งเรืองศิลาทิพย์ ตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี
- ศรี คั ก ดี แซ่เฮง.(2557, 14 มกราคม) บ้านเลขที่ 2/7-8 หมู่ 4 ตำบลอ่างศิลา อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี.
- เส ปะละหัง.(2557, 19 มีนาคม) ช่างแกะสลักหิน ร้านรุ่งเรืองศิลาทิพย์ ตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี
- หงวน เสริมศรี.(2557, 2 กุมภาพันธ์) บ้านเลขที่ 24 หมู่ 7 ตำบลบ้านปึก อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี.

